

Якість підготовки менеджерів освіти у вищому навчальному закладі: методологічний аспект

У статті розглянуто методологічні підходи сучасної науки до формування сутності понять «якість освіти», «якість професійної освіти». Розкрито специфіку дефініції «якість професійної освіти» у площині реалізації завдань підготовки менеджерів освіти у вищому навчальному закладі.

***Ключові слова:** професійна освіта, якість освіти, якість професійної підготовки, менеджер освіти.*

Проблема становлення соціокультурної та особистісно-зорієнтованої освіти сьогодні являє собою одну з найбільш гострих світових та загальнонаціональних проблем. Сучасний стан цієї проблеми відображає зростаючі суперечності з одного боку, між високими вимогами до інтелекту та моральності людини, її здатності до проектування та прогнозування, що в кінцевому рахунку відображається у системі вимог до рівня його професіоналізму, загальної культури членів суспільств, які отримують вищу освіту, та, з іншого боку, фактичним рівнем якості освіти, що залишається суттєво нижчою від сучасних вимог.

Вирішення цієї суперечності пов'язане з формуванням нової якості професійної освіти в цілому та якості професійної підготовки менеджерів освіти зокрема.

²¹ Задорожна-Княгницька Леніна Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освітнього менеджменту та педагогіки; Андрієвська-Герланець Регіна Миколаївна, магістр спеціальності «Управління навчальним закладом» Маріупольського державного університету

Поняття «менеджер» все ширше входить у діловий ужиток та асоціюється з новим типом керівника, однією з характерних рис якого є наявність професійної управлінської освіти. Управління освітнім закладом перетворилося сьогодні в інтегративне поняття, що розглядається не лише як галузь наукового знання, якою необхідно оволодіти, але й мистецтво, що потребує певних природних здібностей та лідерських якостей. Творча спрямованість управлінської діяльності менеджера освіти як особистісний корелят творчого стилю діяльності відображає мотиваційну структуру творчої діяльності та визначає динаміку практико-пізнавального процесу в системі професійної підготовки, що обумовлює значущість вирішення проблеми якості професійної освіти.

Якість освіти - складна категорія, яка має цивілізаційний, соціально-системний, національно-регіональний вимір, а тому розглядається як багатоаспектне поняття. Російські науковці В.Воротілов та Г.Шапоренкова виділяють тринадцять підходів до його визначення: інтуїтивно-емпіричний (досвід та інтуїція людини); формально-підзвітний (рівень успішності тих, хто навчається); психологічний (рівень вихованості та навченості); процесуальний (оцінка стану навчального процесу); результуючий (оцінка результату педагогічної діяльності освітнього закладу); комплексний (зовнішня експертиза матеріальної бази, кадрового складу, програм, форм і методів роботи тощо); багатопараметричний (оцінка діяльності закладу на основі внутрішньо-системних параметрів); методологічний (співвідношення результату з заданими цілями); інтегрований (введення категорій, що носять інтегрований характер - компетентність, грамотність, освіченість); особистісно-орієнтований (розвиток особи того, хто навчається); соціальний (ступінь задоволення запитів індивідуального і суспільного споживача); кваліметричний (вимірювання показників за параметрами) [1, с.51].

Аналіз сутності філософського підходу до розуміння якості освіти (В.Вікторов, Є.Владимирська, В.Дубровський, Б.Жебровський, І.Зязюн, В.Кремень, О.Літвінов, В.Панасюк, Л.Пономаренко, В.Болотов, Г.Дмитрієв, І.Калина, А.Субетто) дає змогу трактувати цю категорію як суспільний ідеал освіченості людини та як комплексне утворення, що містить у собі в якості складових грамотність – освіченість – професійна компетентність – культура - менталітет [3, с. 4-15; 7, с. 3-12].

Термінологічно вчені розмежовують поняття «якість освіти», аналізуючи його як процес і як результат. Якість «освіти – результату», за твердженням А.Субетто, – це якості особистості, які фіксуються завдяки категорії «культури» особистості, соціально-громадянської зрілості, рівня знань, умінь, творчих здібностей і вмотивованості. Якість «освіти – процесу» є сукупністю властивостей освітнього процесу, організованого в тій чи іншій освітній системі, які зумовлюють його пристосування до реалізації соціальних цілей з формування особистості [11].

З огляду на зазначене вище, якість навчального процесу доцільно розглядати в єдності процесуального та результативного компонентів, а його структуру визначати за знаннєво-інформаційним, культурологічним ціннісно-мотиваційним та ресурсним напрямками [3].

Науковці вважають, що забезпечення якості освіти певною мірою залежить від визначення цілей і прогнозування очікуваних результатів. Відтак, головною метою якості професійної освіти є досягнення випускниками навчальних закладів (магістрами освіти зокрема) такого рівня освіченості, який би відповідав стандартам вищої професійної освіти та їх особистісному потенціалу і тим самим створив би основу для власного розвитку, вдосконалення управлінської майстерності. Не випадково поняття «якість освіти» невід'ємно пов'язується науковцями з поняттям «розвиток» як незворотнім, закономірним і цілеспрямованим процесом якісних змін освіти, а відтак розглядається як динамічна категорія [3].

За окремими висновками вчених, проблему якості освіти у філософському й соціокультурному контекстах нині пов'язують з розвитком нової інформаційної цивілізації, де випереджальний розвиток якісного середовища для людини, суспільного інтелекту та системи освіти стає вирішальним чинником поступу людства [11].

Такий соціальний вибір не випадковий, оскільки пов'язаний з геополітичною конкуренцією, що розгорнулася між різними країнами, зокрема, в галузі розвитку інтелектуальних ресурсів. Адже у високотехнологічному інформаційному суспільстві якість освіти є ключовим аргументом у забезпеченні такого рівня життєвої й професійної компетентності людини, який би задовольняв потреби її людського розвитку, а також потреби суспільства і держави в соціально активних громадянах та висококваліфікованих керівниках-лідерах. Такий погляд на сутність якості освіти виводить зазначене поняття з філософської площини в політичну. Як політична категорія, якість освіти акумулює в собі засади освітньої політики держави на певному етапі її розвитку й основні стратегічні лінії розвитку національної системи освіти в контексті світових тенденцій [8, с. 9-10].

Таким чином у дослідженнях сучасних науковців простежується тісний зв'язок філософського, політичного й соціального аспектів розгляду якості освіти. Деякі вчені, зокрема, В.Кальней, О.Ляшенко, С.Шишов, Є.Яковлев, розуміють якість освіти як категорію, яка визначає стан і результативність процесу освіти в суспільстві, її відповідності потребам й очікуванням суспільства (різних соціальних груп) щодо розвитку й формування громадянських, побутових і професійних компетенцій особистості.

О.Ляшенко визначає якість освіти як багатомірне методологічне поняття, яке різнобічно відображає суспільне життя і є узагальненим показником його розвитку в певному часовому вимірі. У зв'язку з цим суб'єкти освітнього процесу по-різному оцінюють його якість, а саме як: суспільний ідеал освіченої людини; процес організації професійної підготовки; результат навчальної діяльності; критерій функціонування освітньої системи [9].

У своїх дослідженнях Т.Хдебнікова дотримуємося визначення якості освіти як співвіднесення цілі й результату освітньої діяльності, міри досягнення цілі в реальних умовах організації навчально-виховного процесу. Вона включає в себе якість мети, процесу, результату, тобто це складна інтегрована властивість об'єкта, що зумовлює його придатність задовольняти потреби суспільства.

Теоретичний аналіз науково-педагогічних, методичних та інформаційних джерел з проблем якості освіти дав змогу зробити висновок про те, що більшість дослідників розглядають її одночасно як узагальнений показник розвитку суспільства в певному часовому вимірі, та як збалансовану відповідність процесу, результату й самої освітньої системи цілям, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти [8, с.112-113]. Отже, як соціальна категорія якість освіти відбиває суспільні ідеали освіченості й окреслює загальні цілі освіти, законодавчо визначені й нормативно закріплені в стандартах вищої освіти. Разом із тим, соціальний контекст розгляду сутності якості освіти є невіддільним від загальнопедагогічного контексту, оскільки забезпечення якісною освітою є основною функцією вищого навчального закладу, що виконує соціальний запит.

В педагогічному аспекті проблему якості освіти досліджують українські науковці С.Бабінець, Є.Коротков, О.Локшина, А.Моїсєєв, В.Панасюк, Л.Паращенко, М.Поташник, С.Раков, О.Савченко, Г.Сазоненко; російські – В.Беспалько, Є.Бутіліна, Т.Громова, Г.Ковалева, Н.Островерхова, В.Сластенин, Д.Хокер, С.Шишов. Науковці вважають, що якість освіти – це педагогічна категорія, що характеризує ступінь досягнення поставлених в освіті цілей та завдань. Вона визначається сукупністю показників, що характеризують різні аспекти навчальної діяльності освітнього закладу: зміст освіти, форми і методи навчання, матеріально-технічну базу, кадровий склад тощо, які забезпечують розвиток компетенцій молоді, що навчається [10; 12].

О.Локшина вважає, що, як педагогічна категорія, якість освіти є квінтесенцією: сутності поняття, процедур діагностування, аналізу явищ і властивостей суб'єктів освітнього процесу. У цьому сенсі вона має відповідати: особистісним і суспільним цілям освіти, політичній стратегії її розвитку в контексті вітчизняних і світових тенденцій, закономірностям менеджменту освіти на різних рівнях управління – державному, регіональному, муніципальному, інституційному (локальному), особистісному тощо [8, с.9].

Н.Островерхова розглядає якість освіти як сукупну, комплексну, системну, цілісну характеристику, яка включає в себе, окрім якості навченості, ще й цілу низку параметрів, завдяки врахуванню яких оцінка результатів навчання може бути як підвищена, так і зведена до нуля або навіть стати негативною. До них належать:

1. Знання, уміння і навички.

2. Показники особистісного розвитку (розвиток інтелектуальної, емоційної, вольової, мотиваційної сторін особистості, рівень розвитку її пізнавальних інтересів і потреб, сформованість стійкої мотивації пізнання, рівень креативності студента, його вміння самовизначатися в усьому, бути суб'єктом власної освіти й розвитку, а також ступінь моральної, фізичної, екологічної та іншої розвиненості).

3. Негативні ефекти (наслідки) освіти: перевантаження і перевтома, поява дефектів здоров'я, поява відрази до навчання.

4. Зміни професійної компетентності викладача і його ставлення до праці. В освітньому процесі викладач набуває досвіду професійної педагогічної майстерності та поряд із цим – негативного досвіду. Одні поступово рухаються до свого апогею, інші вичерпують свої психічні та фізичні можливості, стають нездатними до сприйняття інновацій.

- Зростання (чи падіння) престижу навчального закладу в соціумі [10].

Як бачимо, в межах педагогічного аспекту розгляду якості освіти, процес навчання набуває особистісного спрямування, що обумовлює виокремлення особистісно-орієнтованого та функціонально-діяльнісного підходів до визначення сутності якості освіти.

Українські науковці М.Євтух та І.Волощук розглядають якість освіти тільки як сукупність професійних знань і вмінь, завдяки яким кожен індивід: може максимально реалізувати свій інтелектуально-творчий потенціал; ефективно пристосовуватись до швидкоплинних змін на ринку праці; оптимально використовувати накопичений освітній капітал в умовах кардинальних світоглядних змін [2].

Дослідження якості освіти Н.Бордовською, Л.Давидовою, М.Поташником та іншими науковцями побудоване на функціонально-діяльнісному підході. Основним положенням такого дослідження є визначення головним критерієм якісної освіти відповідність її потребам загального та професійного розвитку особистості. Якість знання розглядається в цьому випадку як динамічна система, що має забезпечити ефективну професійну діяльність фахівця, його постійний розвиток в умовах швидкоплинних змін.

Останнє твердження розглядається Б.Гершунським, В.Ледньовим, В.Шадриковим як аксіологічна основа якості освіти. Свої пошуки науковці будують на основі особистісно-зорієнтованого підходу, відповідно до якого пріоритет у досягненні якості освіти належить змісту навчання, який повинен будуватися на підставі розуміння сутності ланцюга «людська діяльність – особистість – зміст освіти – зміст навчання». Проте дослідники В.Шадриков, А.Орлов, С.Гессен, Е.Гусинський, В.Полонський ідуть далі в розумінні якості освіти, яку пов'язують з досягненням встановлених цілей освітнього процесу: визначеним рівнем знань та вмінь, фізичним та духовним розвитком особистості. При цьому сплановані цілі мають бути різнобічними та різноманітними, щоб задовольнити не тільки потреби індивіда, а й відповідати життєвим цілям суспільства в цілому, системі його цінностей.

О.Ляшенко вважає, що складність поняття «якість освіти» зумовлює потребу її інтегровано оцінювати в єдності індивідуальних характеристик особистості, педагогічних показників організації освітнього середовища та соціальних параметрів функціонування освітніх систем. Дослідник вирізняє внутрішні й зовнішні чинники якості освіти, які характеризують освітній процес, його результат і систему освіти загалом.

Зокрема, до внутрішніх характеристик якості освіти дослідник відносить:

- якість освітнього середовища («технологічність» управління освітнім процесом, ефективність науково-методичної роботи, ресурсне забезпечення навчального процесу, кадровий потенціал навчального закладу тощо);
- якість реалізації освітнього процесу (науковість і доступність змісту освіти, педагогічна майстерність викладача, ефективність засобів навчання, зокрема якість навчальної літератури, задоволення різноманітних освітніх потреб тощо);
- якість результатів освітнього процесу (рівень навчальних досягнень, розвиток мислення, ступінь соціальної адаптації, культури й основ професіоналізму майбутніх фахівців тощо).

Зовнішні показники якості освіти характеризують її як соціальну інституцію, яка відбиває ефективність функціонування освітньої системи, її вплив на людину та суспільні процеси, задоволення потреб особистості й держави загалом. Це доступність до якісної освіти усіх громадян незалежно від їх соціального й майнового статусів чи інших обмежень, її відповідність освітнім стандартам, задоволення освітніх запитів, наступність у здобутті вищої освіти, відкриття перспектив професійного росту та соціального статусу тощо [9, с 13-14].

Схожий підхід до розуміння сутності показників якості освіти обґрунтовано Л.Качаловою, яка виділяє сім основних показників, об'єднаних у три групи:

- якість суб'єкта отримання освітніх послуг;
- якість об'єкта надання послуг: якість управління, якість проекту послуг, що надаються, якість ресурсного забезпечення процесу надання послуг (матеріально-технічного, методичного, кадрового, фінансового);
- якість процесу надання освітніх послуг: якість організації та реалізації вживаних технологій надання освітніх послуг, якість контролю за процесом їх надання, якість контролю результатів надання освітніх послуг [6, с.7].

Таким чином, у ході узагальнюючого аналізу сутності якості освіти, що розглядається сучасними вітчизняними та російськими науковцями, ми дійшли висновку щодо необхідності формулювання комплексного визначення якості освіти, що враховує нормований та управлінський підходи, концепцію розуміння якості освітнього процесу в контексті розуміння якості особистості випускника як результату діяльності освітньої системи за показниками його професійної підготовки та

сформованості суспільно та професійно значущих цінностей. Тому якістю освіти слід вважати збалансовану відповідність рівня вищої освіти численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, яка встановлюється для виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення встановленої якості.

Складовими якості професійної освіти є:

- якість вимог, що висуваються до освіти як процесу й результату (зміст стандарту освіти, норм засвоєння знань, рівня оволодіння професійними вміннями й навичками, цілі навчання);
- якість ресурсів (якість інформаційного та матеріального забезпечення, матеріально-технічної бази, освітнього середовища, в якому здійснюється освітній процес);
- якість освіти як процесу (якість управління навчальним закладом, якість технологій навчання, освітніх програм, якість викладацького складу);
- якість системи моніторингу.

Таким чином, якість освіти визначається не тільки обсягом знань, але й параметрами особистісного, світоглядного, громадянського розвитку, при цьому проблема якості освітнього процесу розглядається з позицій загальнолюдської і соціальної цінності освіти.

Література

1. Воротилов В., Шапоренкова Г. Анализ основных подходов к определению качества образования // Высшее образование в России. – 2006. – №11. – С. 49 – 51.
2. Євтух М. Б., Волощук І. С. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 1. – С. 70 – 74.
3. Жебровський Б. М. Якість шкільної освіти в педагогічній теорії та практиці // Педагогічні новації столичної освіти: теорія і практика., Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К., 2005. – №4. – С. 4 – 15.
4. Кальней В. А., Шишов С. Е. Технология мониторинга качества образования в системе «учитель-ученик»: Метод. пособие для учителя. – М.: Педагогическое общество России, – 1999. – 86 с.
5. Касьянова О. М., Посохова І. С. Моніторинг ефективності підготовки магістра у системі вищої педагогічної освіти. – електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.diplomservis.com/load/avtoreferaty/teoretiko_metodichni_zasadi_monitoringu_rezultativ_navchannja_khimiji_v_zagalnoo_svitnikh_navchalnikh_zakladakh/230-1-0-45416
6. Качалова Л. П. Педагогический мониторинг. Процессы интеграции психолого-педагогических знаний будущего учителя // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1999. – №6. – С. 31 – 34.
7. Кремень В. Якість освіти і сучасні вимоги до людини // Витоки педмайстерності: Пед. науки / Полт. держ. пед. ун-т. – Полтава, 2008. – №4. – С.3 – 12.
8. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: Рекомендації з освітньої політики / Кол. авторів: О. Локшина, Т. Лукіна, В. Луначек та ін. [За заг. ред. О. І. Локшиної]. – К.: К.І.С., 2004. – 160 с.
9. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / За заг. ред. О. І. Локшиної – К.: К.І.С., 2004. – 128 с.
10. Островерхова Н. Оцінка якості освіти // Освіта і управління. – 2005. – Т. 8. – № 1. – С. 109 – 113.
11. Субетто А. И. Проблема качества высшего образования в контексте глобальных и национальных проблем общественного развития (философия качества образования). – СПб; Кострома, 2000.
12. Шишов С. Е. Школа: мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – М.: Просвещение. – 2000. – 210 с.

The quality of the training of education managers in higher education: methodological aspect.

Zadorozhna-Knyagnitska L. V., Andrievska-Gerlanets R. M.

Mariupol State University, Mariupol, Ukraine

The article considers the methodological approaches of modern science to form the essence of concepts of «quality education», «quality of vocational education». The specific definition of «quality of vocational education» in the plane of the challenges of training managers in higher education.

Keywords: *professional training, quality of education, quality of professional education, manager of education.*